

Поляков Андрій Юрійович,
аспірант Національної академії внутрішніх
справ

**ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО
ЇХ АНАЛОГІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ
ГРУПАМИ, ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

Відповідно до ч. 2 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, доказування полягає в збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК України, за винятком випадків, визначених у ч. 2 ст. 92 КПК України, покладено на слідчого, прокурора та, в установлених КПК України випадках, – на потерпілого. Водночас, обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат й обставин, які характеризують обвинуваченого, покладено на сторону, що їх подає [1].

Значення кримінального процесуального доказування полягає в такому: правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу; питання, які постають під час кримінального провадження, можна вирішити лише на підставі достовірно встановлених у процесі доказування обставин; участь зацікавлених суб'єктів у доказуванні є гарантією реалізації принципів кримінального процесу; докази є підставою для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

З огляду на те, що в нашій державі оперативно-розшукова діяльність фактично включена до кримінального процесу, значно розширено арсенал процесуальних дій, передусім завдяки запровадженню такої правової категорії, як «негласні слідчі (розшукові) дії» (які є «модернізованими» оперативно-розшуковими заходами; запровадження цього інституту рекомендувала низка міжнародних організацій, серед яких Рада Європи).

У ч. 1 ст. 91 КПК України викладено перелік обставин, що належать до предмета доказування в кримінальному провадженні, як сукупності фактів і обставин об'єктивної дійсності, які мають матеріально-правове, цивільно-правове, кримінальне процесуальне значення та є необхідними й достатніми фактичними обставинами для вирішення кримінального провадження по суті [2]. Ця норма відповідає на запитання, встановлення яких фактів й обставин є метою доказування. Встановити зазначені обставини (їх доказування є

обов'язком сторони обвинувачення, зокрема слідчого та прокурора), згідно з вимогами ч. 2 ст. 9, ст. 25, ч. 1 ст. 92 КПК України, можна лише за допомогою доказів, визначених у ст. 84 КПК України (показань, речових доказів, документів, висновків експертів) [3]. Правильне та своєчасне визначення предмета доказування позитивно позначається на організації досудового розслідування. Діяльність слідчого та прокурора стає послідовнішою, цілеспрямованішою й ефективнішою. Надмірне розширення предмета доказування призводить до того, що невинувато затягується час досудового розслідування, збільшуються процесуальні витрати, зростає навантаження на всіх його учасників через зайве нагромадження відомостей про факти, які не мають істотного значення для кримінального провадження. Безпідставне обмеження предмета доказування спричиняє неповноту й однобічність досудового розслідування, створюючи враження про упереджене ставлення слідчого та прокурора до підозрюваного. У зв'язку із цим виникають сумніви щодо результатів досудового розслідування, а доказів виявляється недостатньо для того, щоб суд постановив справедливий вирок [3, с. 29].

У спеціальній літературі по-різному вирішено питання про унормування поняття предмета доказування. Так, М. М. Михеєнко зазначав, що предмет доказування становить певну сукупність передбачених кримінально-процесуальним законом обставин, встановлення яких потрібне для вирішення заяв і повідомлень про злочини, кримінальної справи загалом або судової справи на стадії виконання вироку, а також для прийняття процесуальних профілактичних заходів у справі [4, с. 98]. Предметом кримінально-процесуального доказування В. О. Попелюшко вважає систему, тобто сукупність фактів й обставин об'єктивної дійсності, які мають матеріально-правове (кримінально- й цивільно-правове) та процесуальне (кримінально- й цивільно-процесуальне) значення та є необхідними і достатніми фактичними підставами для вирішення кримінальних справ остаточно й по суті [5, с. 113]. На переконання С. М. Стахівського, предмет доказування – це передбачена законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню в кожній кримінальній справі з метою її правильного вирішення [5, с. 29].

На відміну від термінологічного апарату кримінального процесу, у науці криміналістиці послуговуються іншим терміном, а саме «обставини, що підлягають встановленню» [3, с. 34], які, відповідно до структури окремих криміналістичних методик, є окремим їх елементом, їх розглядають за деякими елементами складу кримінального правопорушення. Це видається логічним, оскільки коло обставин, пов'язаних із доказуванням події кримінального

правопорушення, винуватості особи в його вчиненні, форми вини, мети і мотивів, деталізується і залежить від того, як сформульовано склад правопорушення у відповідній нормі кримінального закону.

Виходячи з вищевикладеного, варто наголосити на «вузькому» тлумаченні предмета доказування, змістом якого є сукупність обставин, сформованих із норм кримінального і кримінального процесуального права, які необхідно встановити за конкретними категоріями кримінальних проваджень для реалізації завдань кримінального судочинства. Решту обставин безпосередньо не зазначено в законі, проте вони сприяють доказуванню, утворюють обставини, що підлягають встановленню та належать до категорії криміналістично значущих.

Таким чином, до обставин, які підлягають встановленню, належать обставини, що підлягають доказуванню, тобто ті, що становлять предмет доказування, а також проміжні факти й обставини, які необхідно дослідити, але які не охоплені предметом доказування, залишаються поза його межами. Частина 1 ст. 91 КПК України, що передбачає встановлення в кримінальному провадженні події кримінального правопорушення та її елементів, не визначає серед них таких елементів об'єктивної сторони кримінального правопорушення, як об'єкт і предмет. Вважаємо, що така складова предмета доказування, як подія кримінального правопорушення, не може бути доведена в повному обсязі без встановлення його предмету, а тому встановлення змісту, характеру події (дії або бездіяльності), її учасників потребує з'ясування обставин, що вказують на предмет кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. Це і є передумовою його розкриття, усебічного та неупередженого розслідування. Хоча в практиці розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів відомі випадки недоведення ознак, що становлять об'єктивну сторону.

Виходячи з вищевикладеного, головним елементом предмета доказування, що підлягає встановленню у кримінальних провадженнях про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, що вчиняються організованими групами, злочинними організаціями, є ознаки події злочинів передбачених розділом XIII Кримінального кодексу України. Важливим компонентом доказування події злочинів (ст. 305, 307, 308, 311–313, 321 Кримінального кодексу України) є встановлення: а) предмету злочинного посягання (наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, кошти, наркотичне обладнання тощо), а також обставин, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків та є доходами від нього; б) часу і місця

вчинення злочину; в) способу злочинної діяльності (підготовка, вчинення та приховування злочинних дій; вербування, фінансове або матеріальне забезпечення окремого члена чи групи (організації); втягування у вчинення контрабанди наркотиків, незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів; викрадення, привласнення, вимагання та ін.); г) мотиву і мети злочину, які тісно пов'язані між собою. Не довівши мотиву злочину, неможливо встановити його мету, і навпаки. Слід вирізняти й доказувати головну та проміжні цілі злочинів, пов'язаних із наркотиками; д) розміру майнової шкоди (за результатами проведення різних видів експертиз й аналізу документів, які підтверджують майнові витрати); є) відомостей, що характеризують організацію і діяльність організованої групи, злочинної організації, особу підозрюваного, а також обставин, які виключають кримінальну відповідальність (фізичний або психічний примус; виконання наказу або розпорядження; виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар; за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.
3. Баулін О. В. Обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування терористичного акту. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 28–38.
4. Михеєнко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Киев : Вища шк., 1984. 136 с.
5. Попелюшко В. Предмет доказування в кримінальному процесі (процесуально-правові та кримінально-правові аспекти). Острог : Нац. ун-т «Острозька академія», 2001. 232 с.
6. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 272 с.